

Još jedna replika »Seoske svadbe« Pietera Brueghela mlađeg

Slijedeći rodoljubni primjer biskupa Josipa Jurja Strossmayera, velikog mecene i osnivača Strossmayerove galerije,¹ brojni pojedinci poklanjali su Galeriji, u intervalu od gotovo stotinu godina njezina postojanja, vrlo vrijedne zbirke ili samo pojedinačne umjetnine. Galerijski fundus bio je naročito proširen i obogaćen donacijama dr. Ivana Ružića, Etienne marquis de Pienesa, te u novije vrijeme donacijom Ante Topića Mimare koja je brojem umjetničkih predmeta, njihovom kvalitetom, kulturnohistorijskom i umjetničkom vrijednošću predstavljala jednu posve izuzetnu vrijednost. Posljednjem u nizu tih hvalevrijednih i značajnih mecena pridružila se i donacija iz Sjedinjenih Američkih Država uglednog violinista Zlatka Balokovića (1895—1965), koju je oporučno realizirala njegova supruga Joyce Borden Baloković 1972. godine. Njihov legat sadrži trideset i četiri umjetnine pretežno starih majstora od kojih je nekoliko zbog svoje izrazite likovne kvalitete odmah uvršteno u stalni postav Strossmayerove galerije.²

Iz te donacije obogaćena je i zbirka flamanskih majstora djelom Pietera Brueghela »Seoska svadba« (SG, 592), kompozicijom seoske svadbe u zatvorenom prostoru, jednom od verzija poznate slike iz John G. Johnson Collection u Filadelfiji, koju je Hulin de Loo objavio još 1907. godine.³ On ju je, kao i neki drugi ne manje važni eksperti, iako s određenim ogradama, pripisao Pieteru Brueghelu starijem, a danas ta slika s više opreza figurira kao kopija po P. Brueghelu st. Hulin de Loo se uglavnom oslonio na noticu o Pieteru Brueghelu starijem u Schilder-Boecku od Carela van Mandera (1604) — koji je kod ljubitelja umjetnosti Willema Jacopsa u Amsterdamu vidio dva njegova platna, od kojih je jedno »Seoska svadba«, »gdje se vide mnoga šaljiva lica i stavovi, na pravi seljački način: među ostalim, tamo gdje oni darivaju mladenku nalazi se jedan stari seljak s kesom za novac oko vrata, zauzet brojanjem točne svote, u svojoj ruci; to su izvrsna djela«. Postavlja se problem: da li se van Manderova deskripcija odnosi upravo na filadelfijsku sliku ili na neku drugu verziju koja je pronađena nakon 1907. godine. Jer nema sumnje: radi se o invenciji velikog progresista P. Brueghela starijeg, o sceni iz seoskog života, motivu koji se latentno, iako skromno, provlači još iz petnaestog stoljeća, od molitvenika vojvode od Beryja preko kalendara i tapiserija. To je samo jedan vid onog likovnog izraza koji nastaje uoči velikih psiholoških i socioloških promjena u Nizozemskoj, u vrijeme njezinih historijskih perturbacija. Svijet koji se je tada stvarao i njegova vizuelna predožba različiti su od onoga kojeg su interpretirali Van Eyck, Rogier van der Weyden ili Memling. Misaona preokupacija prelazila je od sakralnog

¹ Strossmayerova galerija starih majstora JAZU osnovana je 1884. godine.

² To su djela: Salomon Koninck: *Bičevanje Krista*, SG-593; Jan Horemans, st.: *Scena iz spavaće sobe*, Sg-594; Peter Gysel: *Lučka scena*, SG-599; Camille Corot: *Pejzaž*, SG-595; A. Louis Montagne: *Mrtva priroda*, SG-596; Théodor Rousseau: *Pejzaž*, SG-597; Charles-François Daubigny: *Pejzaž*, SG-598.

Osim toga donacija sadrži i 12 izvanrednih crteža Jean Francois Milleta od br. SG-611 do SG-622, koji nažalost nisu do sada mogli biti izloženi.

³ Catalogue raisonné de l'oeuvre peint de Peter Breugel, l'Ancien u djelu René van Bastelaer et Georges Hulin de Loo »*Peter Breugel l'ancien son oeuvre et son temps*«, Bruxelles, 1907.

1 Pieter Brueghel mlađi, SEOSKA SVADBA, Strossmayerova galerija, Zagreb

na profano, od boga na čovjeka, od vjere na kritični razum, od bića u molitvi ili meditaciji na ona koja rade ili praznikuju, od idealiziranog života na realni, iz fiktivnog i zatvorenog svijeta u širine otvorenih horizonta, od nepokretnog prema pokretnom. Flamansko slikarstvo sačuvalo je čvrst i snažan kontakt s realnošću i životom. Ono je izraz totalnog i umješnog humanizma, i upravo taj vid prenosi nam u vizuelnoj interpretaciji Pieter Brueghel stariji. Kolika je bila popularnost i rasprostranjenost toga genrea dokazuje to da su i nakon njegove smrti i unatoč snažnoj dominaciji baroka, službenih, dvorskih i religioznih tema Breughelove invencije obilato koristili mnogi umjetnici, u prvom redu njegovi sinovi: stariji, Pieter, i mlađi, Jan.

Pieter mlađi se orijentirao na genre-scene, na motive s kermesa, seoskih svadbi, narodnih plesova i na ilustriranje poslovice, koji ili vjerno kopira ili koncipira po vlastitoj invenciji služeći se samo pojedinim elementima iz bogatog repertoara svoga oca. Pieter ml. nema očeve psihološke i sociološke dubine, on unosi u svoje realizacije određenu notu zdravog i jednostavnog humora, pa je zbog toga vjerojatno i nazvan »smiješni« a ne »pakleni«.

⁴ Slikari genrea i folklornih motiva: Pieter Balten (1520—1598); u njegovom atelieru debitira Pieter Brueghel stariji, a u punoj je aktivnosti kada mlađi Pieter II. počinje svoju umjetničku karijeru; Martin van Cleve (1527—1581), Hans Bol (1534—1593), Jacop Grimmer (1526 — oko 1590) i sin mu Abel Grimmer (1570— prije 1619), itd.

kako se to zbog pogrešno pripisanih mu djela inferalnog i dijaboličnog sadržaja općento smatralo.⁵

U raznim galerijama i privatnim zbirkama evidentirano je i pripisano Pieteru mlađem do sada osamnaest varijanta i replika na temu »Seoska svadba u zatvorenom prostoru«,⁶ od kojih su neke potpisane i datirane, druge samo signirane, dok trećoj skupini nedostaje i potpis i datum. Naša varijanta potpisana je u desnom uglu dolje »P BREVG EL«, slikana je uljenom tehnikom na drvetu visine 0,76, širine 1,040 m, u izvrsnom stanju očuvanosti. Tipološki i koloristički je najbliža slikama izloženim u Irskoj nacionalnoj galeriji u Dublinu⁷ i u Nacionalnom muzeju u Stockholmu,⁸ uz mini-

⁵ Hulin de Loo, *Catalogue raisonné de l'oeuvre peint de Peter Breughel l'Ancien*, Bruxelles, 1907, st. 351. Hulin kategorički negira da je Pieter ml. još za života dobio nadimak »pakleni« jer ne poznaje ni jednu jedinu kompoziciju infernalnih vizija s mitološkim prizorima gdje bi se potvrdili stil i faktura Pietera ml.; komparirajući ih s njegovim autentičnim djelima. To mišljenje potkrepljuje i Georges Marlier, autor najrecentnije monografije o P. B. ml., koji iscrpno analizira poznata djela demonskog i inferalnog sadržaja, manjih formata, većinom slikanih na bakru, koje argumentirano pripisuje mladenačkom razdoblju mlađeg brata Janu Brueghelu, baršunastom, Jacobu van Swanenburghu, Peteru Schoubroecku ili L. Caulleryju. Georges Marlier, *Pierre Breughel, le Jeune*, Bruxelles, 1969. Posthumno izdala, dotjerala i verificirala Jacqueline Folie, st. 17—35.

⁶ G. Marlier, op. cit., str. 205—210.

⁷ Thomas Bodkin, *The Peasant Wedding, by Pieter Brueghel the Younger*, The Burlington Magazine, 1930. g., str. 98.

2 Pieter Brueghel mlađi, SEOSKA SVADBA, John G. Johnson collection, Philadelphia

malne izmjene fizionomija nekih protagonista. Lik mladenke je, na primjer, iako izmijenjena izraza lica, zadržao onaj uobičajeni izgled odsutnosti i nezainteresiranosti. Na našoj kao i na stockholmskoj verziji dodan je još jedan sudionik svečanosti u desnom gornjem dijelu, čovjek s crvenom kapom okrenut direktno en face prema gledaocu. Ostali figuralni, folklorni i kompozicijski elementi ponavljaju se gotovo na isti način na svim primjerima seoskih svadba u interijeru.

U zaklonjenom prostoru štaglja, na desnoj strani oko mladenkina stola, skupljeno je mnoštvo likova u polukružnoj kompoziciji. Protutežu na lijevoj strani u rastresenoj kompoziciji čine plesачki parovi, dok pozadinu zatvaraju gajdaši s još nekoliko sudionika i parova, kose drvene stepenice i nagomilane razne utenzilije. Ispričane su simultane scene vezane uz ceremoniju seoskih svadba: od ugovaranja braka do prepirke oko isplate miraza, darivanje mladenaca od mnoštva gostiju od kojih svaki nosi poneki poklon, muzicirajućih gajdaša, plesnih parova i onih koji se grle i ljube. Prostor je sagledan s jedne više postavljene točke gledišta, tako da su figure prvog plana nešto skraćene i djeluju zdepasto, dok su likovi drugog i trećeg plana koncipirani metodom superponiranja. Karikirane i individualizirane fizionomije aktera, komičnost uhvaćenog pokreta plesnih parova, naglašenost smiješne strane anegdotskih detalja: konflikt oko kese za novac između žene, vjerojatno mladenkine majke, i postarijeg čovjeka, koji sjede oko sto-

la s mladenkom, pažljivo brojanje novca prignutog muškarca kraj njih, poduzimljivost geste čovjeka koji nastupa ženu na podnožju stepenica (njegova desna ruka nekorektno je naknadno nadoslikana »zbog decetnosti«), par koji se ljubi iza stepenica — svi su ti detalji transkribirani bez transcendentalnih primjesa, s izvanrednim osjećajem za realnost vizuelnih percepcija na način kako je to odgovaralo faktografskoj metodi i predilekciji Pietera Brueghela mlađeg. Realnost scene i zbivanja još upotpunjuje sjedeća figura u prvom planu desno sa ženom na krilu a čini se da predstavlja lokalnog magnata jer se svojom pojavom i odjećom distancira od ostalih sudionika ove ruralne flamanske svadbe, kao i plesač s crvenim šeširom ukrašenim fazanovim perima i bodežom u tobolcu obješenim o pojas na bedru, koji bi mogao predstavljati malog službenika habsburškog režima, na što nas upućuje pričvršćeni znak dvoglavog orla s krunom na desnoj strani kožnatog kratkog kaputa uz monogram M na šalu oko vrata. Pred mladenkom na stolu, u metalnom okruglom pladnju, već je sakupljena hrpa srebrnjaka s pokojim zlatnikom, dok se na stolu razabiru šare i urezotine među kojima raspoznajemo sov, vrč svijećnjak, ukrštene ribe, mlin, rimske brojeve, rog, janje, petokraku zvijezdu, razne inicijale, itd. S mnoštvom akcesornih detalja, vrčeva vina, torbica, kesa, odjevnih sitnica na seljačkim nošnjama, ovaj je »strip« ispričan s novim osjećajem za realnost viđenog koja je izvan svih distinkcija lijepog ili ružnog, dobrog ili lošeg. Pojedinci su anonimni, njihove fizionomije iako individualizirane ne izražavaju neka određena psihološka raspoloženja, čak ni plesači ili ljubavni parovi, sva su lica reducirana na neku vrstu cirkularne maske.

¹ Ibid., str. 101.

3 Pieter Brueghel mlađi, SEOSKA SVADBA, National Gallery of Ireland, Dublin

Osebujan živi kolorit s naglašenim crvenim akcentima, maslinasto zeleni, plavo-crni, toplo smeđi, tirkizno-plavi, žuti i bijeli sa sivkasto-smeđim sjenama slikan je tankim namazom na osnovi od bijele sadre tako da je mjestimično vidljiva osnovna kontura crteža (glave, ruke). Iako bismo mogli pretpostaviti da postoji u slici jedinstvenost svjetlosnog sistema, koji kao da dolazi s lijeve strane, prema nekonzekventnom pravcu sjena koje bacaju pojedine plesne figure u nedoumici smo o stvarnom svjetlosnom izvoru koji inače cijeloj slici daje ravnomjerno osvjetljenje. Na taj su način čitljivi detalji, nekompaktnost grupa omogućava preglednost kompozicije, gdje su pojedini elementi istaknuti na žuto-smeđoj osnovi.

Neki su likovi integralno preuzeti iz repertoara Brueghela starijeg, kao plesački par u prvom planu lijevo i u sredini (muškarac razmaknutih koljena), čovjek koji broji novce, ali likovna interpretacija, izvjesna nekonzekventnost u konstrukciji prostora a naročito neko-rektnost crteža (nespretni položaj glave seljakinje bez vrata u prvom planu), otežali i zdepasti pojedini likovi, komičnost stavova i pokreta upućuju na to da se radi o slici manje vještog umjetnika, dok ostali navedeni ele-

menti govore u prilog zaključku da se radi o autografu slikara koji vjerno nastavlja ikonografiju Pieter I, umjetniku koji bez ustezanja eksploatira probitačnu modu preferiranu i namijenjenu višim gradskim društvenim slojevima, koji su gajili sentimentalne osjećaje prema jednostavnim vidovima seljačkog života, interpretirajući ih samosvojnim i kreativnim nervom.

Georges Marlier⁹ navodi ne samo galerije i zbirke već i prodajne kataloge, aukcije i promjene vlasnika za sve slike na temu seoske svadbe u zatvorenom prostoru za koje je putem dokumenata ili kataloga mogao saznati. Da li je tu spomenuta i naša slika, koja je u međuvremenu promijenila vlasnika? Možda jest, iako je za sad nemoguće to dokazati jer ne raspolažemo nikakvim informacijama kada je i gdje naša slika ušla u kolekciju zbirke Baloković-Borden. Međutim njezina likovna kvaliteta, kolorit i izvrsno stanje očuvanosti dopuštaju nam da zaključimo da je naša Galerija obogaćena jednim kvalitetnim djelom Pietera Brueghela mlađeg.

⁹ G. Marlier, op. cit., str. 208—210.

4 Pieter Brueghel mladi, SEOSKA SVADBA, National Gallery,
Stockholm

UNE AUTRE RÉPLIQUE DES »NOCES DE VILLAGE« DE PIERRE BRUEGHEL LE JEUNE

En publiant une réplique inconnue des »Noces de village« de Pierre Brueghel le Jeune (1564—1638), l'auteur au premier abord représente les donateurs de la Galerie des peintres classiques de J. G. Strossmayer: Zlatko Baloković (1895—1965), le très connu violoniste de réputation internationale, Zagrébois de naissance, et son épouse Mme Joyce Borden-Baloković, après la mort de qui en 1972 a été remis à la Galerie un légat testamentaire sous forme d'une collection de belles peintures. Parmi 34 oeuvres, remises en cadeau, la plupart représentent des oeuvres des peintres yougoslaves, mais pour la Galerie, concernant le fonds y existant jusqu'ici et le cadre des recherches scientifiques, sont de première importance les réalisations des maîtres étrangers. D'après les attributions retenues jusqu'ici, pour la plupart établies de la part des donateurs eux-mêmes, il s'agirait des oeuvres suivantes: Salomon Koninck »Flagellation du Christ« (Nro inv. 593), Jan Horemans »Une scène dans la chambre à coucher« (Nro inv. 594) Peter Gysel »Le port hollandais« (Nro inv. 599), Camille Corot »Le paysage« (Nro inv. 595), Louis Montagné »La nature morte« (Nro inv. 596), Théodore Rousseau »Le paysage« (Nro inv. 597), Charles François Daubigny »Le paysage le long de la rivière« (Nro inv. 598), y compris 12 belles esquisses attribuées à Jean François Millet (Nro inv. 611 à 622).

En référant sur les »Noces de village« de Pierre Brueghel le Jeune (Nro inv. 592), l'auteur rapporte d'abord une description détaillée de la peinture, pour constater ensuite qu'il s'agit d'une variante de la peinture connue et du même sujet existant dans la John G. Johnson Collection à Philadelphie qui a été publiée en 1907 par Hulin de Loo mais attribuée à Pierre Brueghel Senior. D'accord avec les nouvelles recherches et surtout à la base de la monographie, documentée en détail, de Georges

Marlier »Pierre Brueghel le Jeune« (Bruxelles, 1969), l'auteur est encline à la pensée que Pierre Brueghel le Jeune, pour peindre de nombreux sujets concernant les »Noces de village«, utilisait, en tant que modèle, l'oeuvre homonyme et très connue de Pierre Brueghel Senior dont l'existence est confirmée dans le »Schilder-Boeck« de Carel van Mander. Dans le manque de n'importe quelle indication concernant le possesseur antérieur de la peinture qui l'a remise à Zlatko Baloković, l'auteur embrasse l'opinion de la possibilité qu'il s'agirait d'une des 18 variantes et répliques relatées mais non reproduites par Georges Marlier dans son oeuvre. Dans le cas contraire, le nombre en serait agrandi à 19 exemplaires, et la peinture zagréboise enrichirait le groupe d'oeuvres signés par le maître. A savoir, la peinture zagréboise porte un pinxit très lisible, dans l'angle inférieur droit, »P BREVG EL«, retenu qu'au lieu où devrait être la lettre supposée H, la couleur a été détruite. La peinture a été élaborée à la technique d'huile sur bois, des proportions 76 × 104 cm, et elle est très bien conservée. En vue de présenter une possibilité de comparaison, dans l'article sont publiés aussi les exemplaires des peintures existant dans la John G. Johnson Collection à Philadelphie, ensuite dans la Galerie nationale d'Irlande à Dublin et dans le Musée national à Stockholm. A ce propos, l'auteur constate qu'il existe une parenté très rapprochée entre la peinture zagréboise et les exemplaires existant à Dublin et à Stockholm. Sur la variante zagréboise et sur celle existant à Stockholm a été ajouté un autre participant de la célébration dans la partie supérieure droite, un tel au bonnet rouge, tournant le visage au spectateur, tandis qu'il n'y a que peu de changements de physionomie de quelques participants à la célébration qui sont visibles qui peuvent être remarqués.